

บทที่ 1

โครงสร้างของตลาด

(Market Structure)

1.1 โครงสร้างของตลาด

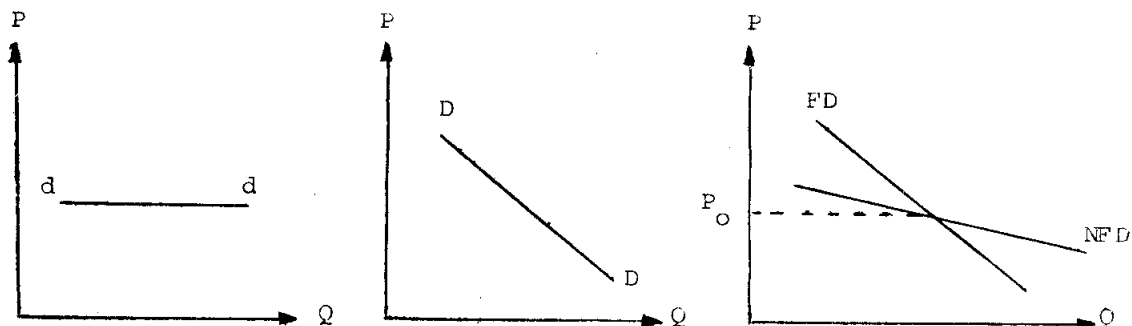
การพิจารณาโครงสร้างตลาดในที่นี้ ลักษณะที่สำคัญที่จะกล่าวถึงคือ โครงสร้างตลาดที่มีความสัมพันธ์คือคำว่าอิทธิพล (power) เพื่อตอบคำถามว่า อิทธิพลของตลาด (market power) คืออะไร สามารถวัดได้อย่างไร อะไรเป็นแหล่งที่มาและสาเหตุที่ก่อให้เกิดอิทธิพลตลาด

1.1.1 อิทธิพลของตลาดคืออะไร

อิทธิพลของตลาดตามความหมายทางทฤษฎีเศรษฐศาสตร์หมายถึง ความสามารถที่จะมีอิทธิพลต่อราคา ประเด็นที่สำคัญคือ ความสามารถ (ability) เพราะบางครั้งผู้ซื้อหรือผู้ขายบางรายอาจมีความสามารถที่จะมีอิทธิพลต่อราคา แต่ไม่สามารถใช้ความสามารถนั้น^{1/} ดังนั้น ที่ต้องเน้นความสำคัญที่ความสามารถก็เพราะว่า พฤติกรรมของการกำหนดราคาไม่ได้เป็นลักษณะของโครงสร้างตลาด แต่โครงสร้างตลาดเป็นตัวกำหนดความสามารถว่าเป็นอย่างไร ดัง ในตลาดแข่งขันสมบูรณ์จะพบว่า การเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างตลาดเป็นสาเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีทางตลาด (market channel) ของผู้ขายแต่ละรายที่ต้องเผชิญกับผู้ซื้อ และผู้ซื้อแต่ละรายต้องเผชิญกับผู้ขาย

จากรูปที่ 1-1 แสดงถึงเส้นตีมันดในลักษณะต่าง ๆ กัน ที่ผู้ขายจะต้องเผชิญในแต่ละโครงสร้างตลาด

^{1/} Greer, Op.cit., pp. 51.

(a) Perfect competition

(b) Monopoly

(c) Intermediate structure

รูปที่ 1-1

จากรูปแสดงถึงเส้นติมานต์ในลักษณะต่าง ๆ กันที่ผู้ขายต้องเผชิญในแต่ละโครงสร้างตลาด

รูป a เส้นติมานต์ที่อ่อนราบแสดงว่า ผู้ขายไม่มีอิทธิพลต่อราคา เป็นเส้นติมานต์ของผู้ขายในตลาดแข่งขันสมบูรณ์ ผู้ขายจะต้องขายในราคาตลาดราคาเดียวกัน ณ ระดับราคาที่สูงกว่าราคานี้จะไม่มีผู้ซื้อ แต่ถ้ากำหนดราคาให้ต่ำกว่าราคานี้ ก็ไม่เป็นการสมเหตุสมผลที่จะทำเช่นนั้น

รูป b เส้นติมานต์มีลักษณะทอดจากซ้ายไปขวา มีค่าความชันเป็นลบ เป็นเส้นติมานต์ของผู้ขายในตลาดผูกขาด แสดงให้เห็นว่า ผู้ขายมีอิทธิพลในด้านราคาอยู่บ้าง ถ้าผู้ขายต้องการขายให้ได้มากผู้ขายจะต้องลดราคาลง และถ้าจะกำหนดราคาให้สูงขึ้นก็อาจจะสูญเสียลูกค้าไปบ้าง

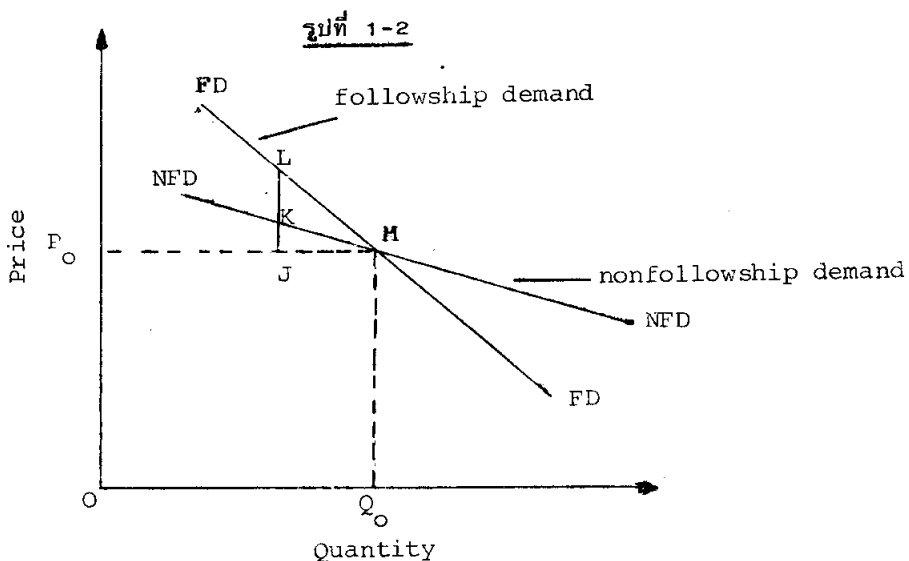
รูป c เป็นกรณีระหว่างกลางของตลาดแข่งขันสมบูรณ์และตลาดผูกขาด ไม่มีเส้นใดที่แสดงว่าเป็นเส้นติมานต์ของตลาด ผู้ขายอาจเผชิญกับเส้นติมานต์ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง หรือทั้ง 2 ก็ได้ ถ้าผู้ขายต้องเผชิญกับเส้น FD (followership demand) ทุกระดับราคาที่เปลี่ยนแปลงไป ผู้ขายจะไม่ได้รับส่วนแบ่งการครองตลาด (market share) เพิ่มขึ้นหรือลดลง เพราะการเปลี่ยนแปลง

ราคาของผู้ขายจะทำให้คู่แข่งเปลี่ยนตาม เมื่อเป็นเช่นนี้ถือได้ว่า ธุรกิจแต่ละ
 ธุรกิจ มักจะต้องมีส่วนแบ่งการครองตลาดที่คงที่ ในทางตรงกันข้าม ถ้าเป็น
 เส้น NFD (non-followship demand) ซึ่งมีข้อสมมติว่า คู่แข่งขันในตลาด
 ไม่เปลี่ยนแปลงราคาตาม ถ้าขึ้นราคาให้สูงกว่า OP_0 ธุรกิจจะต้องสูญเสียลูกค้า
 ไปให้แก่คู่แข่ง ทำให้ส่วนแบ่งการครองตลาดเพิ่มขึ้น แต่ถ้าลดราคาให้ต่ำกว่า
 OP_0 ธุรกิจจะได้รับส่วนแบ่งการครองตลาดเพิ่มขึ้นเพราะสามารถดึงลูกค้าจาก
 คู่แข่งได้ เส้น NFD จึงอาจเรียกได้ว่าเป็นเส้นส่วนแบ่งการครองตลาดที่เปลี่ยนแปลง
 ผู้ขายที่เผชิญกับเส้นติมานด์แบบนี้จะมีอิทธิพลต่อราคาบ้างแต่ไม่มากเท่า
 ตลาดผูกขาด เส้น NFD จะมีความยืดหยุ่นมากกว่าเส้น FD

1.1.2 การวัดอิทธิพลของตลาด : โดยอาศัยเส้นติมานด์

การวัดอิทธิพลของตลาดตามทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ โดยการวิเคราะห์
 เส้นติมานด์ ได้มีนักเศรษฐศาสตร์เสนอแนวความคิดไว้หลายแนวทางดังต่อไปนี้

1. Rothschild Index^{2/} คือ ดัชนีที่ใช้วัดอิทธิพลของตลาดตาม
 หลักทฤษฎี ซึ่งการวัดโดยวิธีนี้อาศัยการเปรียบเทียบจากความ
 ยืดหยุ่นของเส้นติมานด์ FD และเส้นติมานด์ NFD จากรูป

^{2/} K.W. Rothschild, "The degree of Monopoly", *Economica*, in
 Industrial Organization and Public Policy, ed. by Douglas F. Greer, *Ibid.*, pp.53.

Rothschild Index หาค่าได้ดังต่อไปนี้

$$\begin{aligned} \text{Rothschild Index} &= \frac{\text{ค่าความชันของ NFD}}{\text{ค่าความชันของ FD}} \\ &= \frac{JK/JL}{JL/JM} \\ &= \frac{JK}{JL} \quad (\text{มีค่า 0 ถึง 1}) \end{aligned}$$

ในตลาดแข่งขันสมบูรณ์ เส้นคิมานด์ NFD เป็นเส้นนอนราบ ทำให้ JK มีค่าเท่ากับ 0 เมื่อเป็นเช่นนี้ $\frac{JK}{JL}$ จะมีค่าเท่ากับ 0 นั่นคือ Rothschild Index มีค่าเท่ากับ 0 แต่ถ้า Rothschild Index มีค่าเท่ากับ 1 แสดงว่า JK = JL ซึ่งหมายความว่า เส้น NFD กับ FD เป็นเส้นเดียวกัน เป็นเส้นที่มีค่าความชันติดลบ ค่า Rothschild Index มีค่าระหว่าง 0 ถึง 1 แต่จะเป็นค่าใดกันแน่ ก็ขึ้นอยู่กับอิทธิพลของผู้ขายที่มีต่อราคา

2. Lerner Index^{3/} เป็นดัชนีที่ใช้วัดอีกวิธีหนึ่ง โดยแสดงให้เห็นถึงการจัดสรรทรัพยากรอย่างไม่มีประสิทธิภาพของผู้ผูกขาด Lerner Index หาค่าได้ดังต่อไปนี้

$$\begin{aligned} \text{Lerner Index} &= \frac{\text{ราคา-ต้นทุนส่วนเพิ่มต่อหน่วย}}{\text{ราคา}} \\ &= \frac{P - MC}{P} \end{aligned}$$

^{3/}A.P. Lerner, "The Concept of Monopoly and the Measurement of Monopoly", Review of Economic Studies, Ibid., pp. 56.

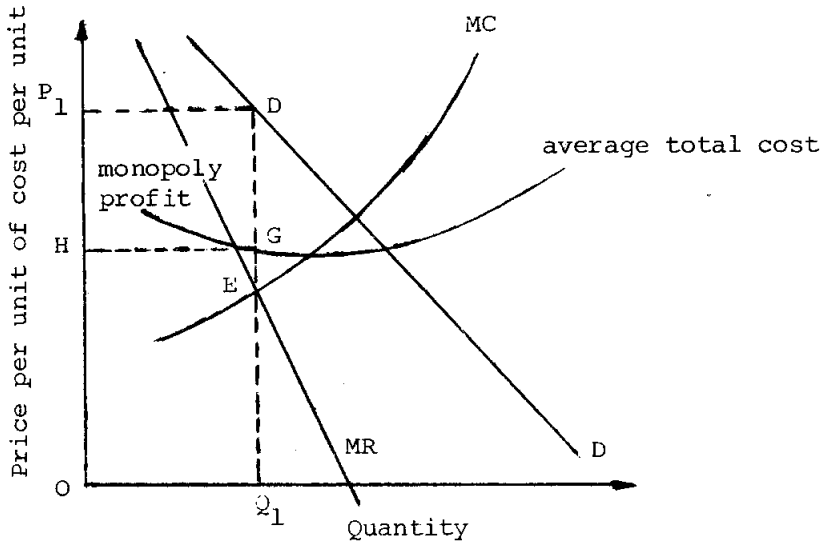
$$= \frac{P - MR^*}{P} \text{ (ในกรณีผู้ผูกขาดมี}$$

เป้าหมายทำกำไรสูงสุด)

หรือ
$$= \frac{1}{\text{ความยืดหยุ่นของเส้น NFD อันเนื่องมาจากราคา}}$$

ภายใต้ตลาดแข่งขันสมบูรณ์ราคาและต้นทุนส่วนเพิ่มต่อหน่วย (marginal cost) จะไม่แตกต่างกัน ในกรณีที่ Lerner Index จะมีค่าเท่ากับ 0

รูปที่ 1-3

จากรูปแสดงให้เห็นถึงภาวะในตลาดผูกขาดที่
ผู้ขายได้รับกำไรสูงสุดตามหลักเศรษฐศาสตร์ การทำกำไร

$$\begin{aligned} * MR &= \frac{d(\text{Total Revenue})}{dQ} = \frac{d(P \cdot Q)}{dQ} = P + Q \frac{dP}{dQ} \\ &= P \left(1 + \frac{QdP}{PdQ} \right) = P \left(1 - \frac{1}{Ed} \right) \end{aligned}$$

ณ ระดับการทำกำไรสูงสุด

$$MR = MC = P \left(1 - \frac{1}{Ed} \right) = \frac{1}{Ed} = \frac{1}{\text{ความยืดหยุ่นของดีมานด์อันเนื่องมาจากราคา}}$$

สูงสุดจะเกิดขึ้นเมื่อ $MC = MR$ (marginal cost = marginal revenue) ซึ่งจะเกิดขึ้น ณ จุด E ในปริมาณการผลิต

OQ_1 และราคา OP_1 กำไรส่วนเกิน (excess profit)

ในรูปคือ พื้นที่ $DGHP_1$ Lerner Index คือ $\frac{DE}{DQ_1}$ ค่าของ Lerner Index จะมีค่าระหว่าง 0 ถึง 1

ในตลาดแข่งขันสมบูรณ์ เส้นติมานด์และเส้น MR เป็นเส้นเดียวกัน ดังนั้น Lerner Index มีค่าเท่ากับ 0 ส่วนในตลาดผูกขาด เส้นติมานด์และเส้น MR ไม่ได้เป็นเส้นเดียวกัน Lerner Index จะมีค่าเข้าใกล้ 1

ในข้อเท็จจริงแล้ว Lerner Index ไม่ได้แตกต่างจาก Rothschild Index มากนัก เพราะทั้ง 2 ต่างเน้นการวิเคราะห์ทางด้านติมานด์ และต่างก็เป็นเครื่องมือวัดทางด้านทฤษฎี จึงมีประโยชน์อยู่ในขอบเขตที่จำกัด ในการที่จะนำมาใช้วัดกับสภาพที่เป็นจริง ค่าทั้ง 2 มีค่าอยู่ระหว่าง 0 ถึง 1 และต่างก็เป็นการพิจารณาในแง่คงที่ (static) เช่นเดียวกัน

สาเหตุและที่มาของอิทธิพลตลาด ในกรณีของ Rothschild Index และ Lerner Index ขึ้นอยู่กับ

1. การทำสินค้าให้แตกต่าง (product differentiation) เป็นการสร้างความแตกต่างให้ผู้ซื้อมองเห็นว่า สินค้าอย่างเดียวกันนั้นของผู้ขายรายหนึ่งดีกว่าอีกรายหนึ่งได้ ยิ่งทำให้สินค้ามีความแตกต่างกันมากเท่าใด เส้น NFD จะยิ่งมีความชันมากขึ้นใกล้เคียงเส้น FD และค่า Rothschild Index กับ Lerner Index จะยิ่งมีค่าสูง (ใกล้เคียง 1)

ซึ่งการทำสินค้าให้แตกต่างนี้ เป็นวิธีหนึ่งที่จะดึงลูกค้ามาจากคู่แข่งชั้น
ได้ ซึ่งจะพูดถึงในรายละเอียดในหัวข้อต่อไป

2. ส่วนแบ่งการครองตลาด (market share) ธุรกิจขนาดใหญ่ ซึ่งมี
ส่วนแบ่งการครองตลาดสูง จะมีเส้น NFD มีความชันมาก เส้นจะมี
ลักษณะใกล้เคียงเส้น FD ผลที่ตามมาก็คือ ค่า Rothschild Index
และ Lerner Index จะมีค่าสูง (ใกล้เคียง 1) ตัวอย่างเช่น
สมมติว่าธุรกิจหนึ่งมีส่วนแบ่งการครองตลาดร้อยละ 70 ของทั้งหมด
การเปลี่ยนแปลงราคาเพียงร้อยละ 5 จะไม่ทำให้ยอดขายหรือส่วน
แบ่งการครองตลาดเปลี่ยนแปลงมากนัก เมื่อเทียบกับธุรกิจขนาดเล็กซึ่งมี
ส่วนแบ่งการครองตลาดน้อย การเปลี่ยนแปลงราคาเพียงร้อยละ 5
จะทำให้ส่วนแบ่งการครองตลาดเปลี่ยนแปลงมาก เมื่อคิดเป็นอัตรา
ส่วนเปรียบเทียบกัน

3. อุปสรรคในการเข้ามาของธุรกิจใหม่ (barriers to entry)
การที่ธุรกิจเดิมที่มีอยู่ในอุตสาหกรรมนั้น ๆ สามารถสร้างอุปสรรค
กีดกันคู่แข่งที่จะเข้ามาได้มากเท่าใด จะยิ่งทำให้เส้น NFD มีลักษณะ
ใกล้เคียงเส้น FD และค่า Rothschild Index กับ Lerner
Index จะมีค่าสูง แต่ถ้าอุปสรรคน้อย ธุรกิจใหม่ก็จะสามารถเข้า
มาได้ง่าย เส้น NFD จะมีค่ายืดหยุ่นมาก ณ ระดับราคาที่สูงกว่า OP

สิ่งที่กล่าวมาข้างต้นนี้ เป็นสาเหตุของอิทธิพลของตลาดที่มีความสัมพันธ์กับ
โครงสร้าง โดยการวิเคราะห์ที่อาศัยทฤษฎีเศรษฐศาสตร์เป็นหลักในการอธิบาย แต่ใน
ทางปฏิบัติยังมีวิธีการอื่น ๆ ซึ่งจะได้กล่าวต่อจากนี้ไป